

מעמדות: 'שלב ראשון בתולדותיה של תפילת חז"ל' – כיצד?

מאת

דוד הנשקה

מקורות התנאים מעידים על מעמדי קריאה בתורה שנתקיימו בתקופת הבית בערי הארץ, בימים שבני משמרתם של בני המעמד שירתו במקדש. לתיאור זה מצורפת במשנה הקביעה שבימי המעמד נהגה נשיאת כפיים של כוהנים 'בשחרית ובמנחה ובמוסף ובנעילת שערים' (תענית ד, א), ומתוך כך רווחת במחקר התפיסה שיש לראות את המעמדות כחוליית יסוד בהתפתחותה של תפילת הקבע בישראל. אך על יסוד העדות של התוספתא ושל מקורות נוספים כי המעמדות צוינו אף לאחר החורבן, מאמר זה בא לטעון כי המעמדות של ימי הבית נתמצו בקריאת התורה בלבד, ואילו תיאור ארבע התפילות שנתקיימו בהם מכוון לימים שלאחר החורבן. טענה זו מתאששת מתוך ניתוח המשנה, לשונה וסתירות שעולות בה. כל אלה מובילים למסקנה שהמשנה עשויה משני רבדים: האחד קדום, המתאר את מעמד ימי הבית, ואין לו אלא קריאה בתורה המתקיימת לכל היותר שלוש פעמים ביום, ומשנהו מאוחר, המתאר את המעמד של ימי החורבן; מעמד זה עוצב במתכונת של תענית ציבור, שמלבד הצום כוללת ארבעה מעמדי תפילה.

על יסוד הקריאה בתורה במעמדות בוחן המחבר את משמעו של מוסד הקריאה בתורה בכלל: מתברר שאין הוא מעמד לימודי גרידא אלא טקס ליטורגי של עבודת ה', וזה היה תפקידו במסגרת המעמד. מסקנה זו מביאה לשלילת ההנחה שבימי הבית לא יכלה להתקיים מעבר לעבודת המקדש דרך נוספת של עבודת ה'. מתוך כך נמצא כי אף על פי שנתברר כי אין במעמדות מקור לקיומה של תפילת ציבור ממוסדת בימי הבית, הרי מוסד כזה בהחלט יכול היה להתפתח – על יסוד התשתית הרעיונית של הקריאה בתורה – עוד בימי הבית.

פרופ' דוד הנשקה, המחלקה לתלמוד ולתורה שבעל פה, אוניברסיטת בר-אילן, רמת-גן 5290002
david.henshke@biu.ac.il